

УДК 37.091.4 (420) – 051 Дж. Локк (043.2)

Грегірчак Д. Б.,
кандидат політичних наук, викладач суспільних дисциплін,
Відокремлений структурний підрозділ
«Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж Мукачівського державного університету»
Червак Д. М.,
студентка 4 курсу, ОКР «Молодший спеціаліст», спеціальності 013 «Початкова освіта»,
Відокремлений структурний підрозділ
«Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж Мукачівського державного університету»

ДО ПИТАННЯ ВИХОВНОГО ІДЕАЛУ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ДЖОНА ЛОККА

Сучасний стан вітчизняної педагогічної науки та освітньої практики актуалізує потребу ретельного критичного аналізу й педагогічної ретроспекції світового і національного історико-педагогічного досвіду організації освітнього процесу. В даному контексті, значний інтерес займає вивчення поглядів на проблеми навчання та виховання англійського просвітника, філософа і педагога Джона Локка (1632–1704). Емпірико-сенсуалістична концепція пізнання стала теоретико-методологічною основою щодо розробки Дж. Локком навчально-виховної програми у трактатах: «Думки про виховання», «Про виховання розуму», «Про навчання» та ін. На відміну від Р. Декарта, відправна формула якого «Я мислю, отже, існую» означала критику чуттєвого досвіду як критерію пізнання, Дж. Локк стверджував, що людське знання є наслідком перш за все зовнішнього чуттєвого досвіду («Немає нічого в розумі, чого раніше не було б у відчуттях»). Так, він був переконаний у відсутності природжених ідей: дитина від народження до набуття власного досвіду подібна до «чистої дошки» (лат. *tabula rasa*). Досвід, з якого людина отримує знання, поділяється на зовнішній (сукупність відчуттів) і внутрішній (рефлексія – сприймання, мислення, сумнів, віра та ін.).

Одне з центральних місць у педагогічній теорії вченого посідало визначення виховного ідеалу. Як представник аристократії, Джон Локк обстоював доцільність різнобічного виховання дітей тільки з сімей вищих соціальних станів. Категорично виступаючи проти шкільної освіти, яку вважав відображенням суспільства, аморального у своїй сутності, наполягав на індивідуальному вихованні дітей під наглядом гувернера. Навіть недоліки домашнього виховання, заявляв він, незрівнянно кращі від знань та вмінь, що їх дитина набуває в школі [1, с. 36]. Навчання у школі, на його думку, не орієнтовано на індивідуальний розвиток дитини.

Слід відзначити, що вся виховна програма мислителя базувалася на конкретних завданнях формування особистості джентльмена (англ. *gentleman*), міцного тілом і сильного духом, наділеного всіма необхідними якостями для майбутньої підприємницької та комерційної діяльності [2, с. 158]. Головне завдання він вбачав у дисциплінуванні характеру та потребою з дитинства привчати людину керувати своєю поведінкою і вчинками. Відповідно до свого виховного ідеалу, Дж. Локк розробив послідовність напрямів виховання: по-перше, – фізичне виховання («В здоровому тілі – здоровий дух»); по-друге, – дисципліна тіла, душі і розуму (загартування, моральне виховання, розумовий розвиток), а також методи, за допомогою яких вони могли б бути реалізовані.

Насамперед, Дж. Локк визначив пріоритет фізичного виховання й загартування у вихованні джентльмена, що сприяло розвитку витривалості, міцності, стійкості, мужності, наполегливості. Відтак, серед засобів фізичного виховання він виокремив: загартування, формування здорових звичок, холодні водні процедури, міцний сон, здорову просту їжу, заборону носити занадто вузький одяг, рекомендації щодо постелі дитини: твердість, природні матеріали. Отже, фізичне виховання англійський педагог назвав дисципліною тіла, оскільки його кінцева мета – зробити тіло слухняним знаряддям розуму людини.

Особливе місце у формуванні джентльмена Дж. Локк відводить моральному вихованню. На думку Дж. Локка, мораль виходить не з релігійного вчення, а з принципу

корисності та інтересів особи – «все, що приносить особисту користь, є моральним». Метою морального виховання є: 1) вироблення твердого характеру; 2) розвиток волі; 3) формування моральної дисципліни; 4) уміння керувати собою. Головним завданням морального виховання для філософа було вироблення в людини дисципліни духу – це було своєрідною квінтесенцією всіх інших, більш конкретних завдань морального виховання. Аналізуючи завдання, що стояли перед моральним вихованням як стрижнем дисциплінуючого виховання, педагог, наголошуючи на важливості прищеплення майбутньому джентльмену доброчесності, мудрості і вихованості, сформулював завдання розвитку розумових здібностей і вольових рис характеру дитини, а також внутрішньої потреби до активного утвердження в собі високих принципів загальнолюдської моралі [4].

Разом з тим, мислитель приділив значну увагу розробці методів морального виховання. Дж. Локк запропонував, як найбільш ефективний підхід, природні виховні методи, з-поміж яких найдоцільнішими є методи формування свідомості особистості (бесіда, приклад), методи формування досвіду суспільної поведінки й діяльності (вправа, педагогічна вимога, доручення, створення виховуючих ситуацій), методи стимулювання поведінки вихованців (заохочення, покарання), методи аналізу й контролю ефективності виховного процесу (педагогічне спостереження). Вправи педагог розглядав як найважливіший і найдієвіший з методів морального виховання, оскільки його використання найбільшою мірою сприяло духовному загартуванню дитини. Таким чином, усі засоби, методи й прийоми морального виховання у Дж. Локка об'єднуються функцією стимулювання внутрішньої потреби й активного самоствердження особистості джентльмена. Для джентльмена, на його думку, найважливіше виробити характер і волю. Морально вихована людина це та, якій вчинки диктує розум, і яка вмє діяти всупереч своїм почуттям і бажанням.

Метою розумового виховання у програмі Дж. Локка визначено формування ділових якостей та доцільна загальноосвітня підготовка без поширеної на той час інтелектуальної муштри. За Локком, на першому етапі навчання (реальна освіта) дитина повинна була отримати чітке уявлення про реальні речі і явища, що було основою наступного розвитку логічного мислення, необхідного для узагальнення набутого досвіду; на другому етапі (формальна освіта) розумове виховання ставало процесом формування навичок мислення за допомогою практикування. Він запропонував програму реальної освіти, яка передбачала необхідну підготовку до дієвих занять у реальному світі, і складалась із чотирьох циклів: перший – читання і письмо рідною мовою, малювання, французька, латинська мови; другий – арифметика, геометрія, географія, історія, хронологія, натуральна філософія; третій – право, етика, ремесло, бухгалтерія, стенографія; четвертий – танці, фехтування, їзда верхи, музика, пластика. Особливу увагу приділяв навчанню джентльмена ремесла і сільського господарства.

Відтак, Дж. Локк дає ряд цінних вказівок з методики навчання. На його думку, не можна навчати за однаковою методикою навіть двох дітей. Розроблені мислителем методи і прийоми розумового виховання впливали із його авторських дидактичних принципів, які, у свою чергу, ґрунтувалися на фактах та явищах дитячої психології, а саме: принцип систематичності й послідовності, наочності, доступності, міцності знань, індивідуального підходу до учнів, свідомості й активності учнів, зв'язку навчання з життям. Серед методів, форм та засобів розумового виховання Дж. Локк акцентував увагу на таких, які відповідають віковим особливостям розвитку дітей, стимулюють ініціативу та самостійність мислення, зокрема: широке використання наочності, дидактичних ігор, засвоєння мовних прийомів у живому мовному середовищі, практичні вправи та ін. Дж. Локк описав цілу низку вказівок щодо поступовості й послідовності навчання. Методи навчання слід підбирати таким чином, щоб вони робили процес навчання цікавим і захоплюючим. Великого значення він надає заохочення дитячої допитливості і пропонує уважно ставитися до питань дітей, давати на них чіткі і докладні відповіді. Дітям треба показувати користь того, що вони вивчають. Він рішуче засуджує суворі методи впливу на дитину, в. т. ч. і тілесні покарання, вважаючи, що «рабська дисципліна створює і рабський характер». Підкреслюючи метод виховної ситуації

та прикладу педагог наголошував, що дітей неможливо виховати за правилами, необхідно привчати їх та укорінювати будь-які знання завдяки практиці кожного разу, як це стане можливим, і, якщо можна, то самим створювати відповідні ситуації [3, с. 76].

Водночас, Дж. Локк звертав особливу увагу на те, що для дітей характерне природне прагнення до вільної і різноманітної діяльності, в умовах якої і розкриваються їхні природні характери, нахили й здібності. Педагог неодноразово звертав увагу у своїх працях на необхідності спостереження за дітьми. Так, він радив батькам уважно спостерігати за своїми дітьми, задля того, щоб виявити їх схильності і виховувати у відповідності з притаманними дітям інтересами, а не примушувати до діяльності, яка тим не до вподоби [3, с. 102]. Він радив використовувати методи навчання, що були орієнтовані на розвиток позитивних емоцій дітей, їхньої активності та сприяли встановленню дисципліни у процесі навчання.

Міркування Дж. Локка спрямовані і стосовно проблеми навчання дитини правильно спілкуватися з оточуючими. Він зазначає, що, окрім виховання добропорядності й прищеплення хороших манер, дитину необхідно озброїти знанням звичаїв, уподобань, хитрощів, інтриг вищого світу. Вихованця слід навчити розбиратися в людях, розрізняти нещире зовнішнє і глибинну натуру людини, щоб той не сприймав одну річ за іншу, не піддавався спокусі до зовнішнього блиску, не ставився до оточуючих ні з надмірною довірливістю, ні з надмірною підозрлістю.

Разом з тим, слід відзначити негативне ставлення Дж. Локка до громадських шкіл. Він вважав за необхідне ізолювати майбутнього джентльмена від впливу грубої маси, від простих дітей. Це неприховане презирство Дж. Локка до простого люду особливо яскраво помітне в його записках про «Робітничі школи», в яких він пропонував створювати в кожній общині чи церковній парафії виховні заклади для дітей віком від 3 до 14 років батьки, яких просять підтримки у церкви щодо утримання їх дітей. Навчання основам ремесел, поширеним в конкретній місцевості, сприяло б вихованню в дітей працелюбності, добродійної поведінки та слугувало б засобом утримання закладу.

Отже, мету і завдання виховання Дж. Локк трактував у широкому соціальному і філософському контексті взаємодії особистості і суспільства, висуваючи на перше місце становлення громадянина, формування характеру, моральних якостей людини, здатної реалізувати високі ідеали. Звідси можна зробити висновок, що більшість педагогічних ідей Дж. Локка були актуальними і прогресивними в минулому, і на наш погляд, можуть успішно застосовуватися сучасними педагогами та батьками у вирішенні багатьох проблем у вихованні підростаючого покоління.

Список використаних джерел

1. Історія педагогіки / за ред. М. С. Гриценка. Київ : Вища школа, 1973. 448 с.
2. Левківський М. В. Історія педагогіки : навчально-методичний посібник. Вид. 4-ге. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 190 с.
3. Локк Дж. Мысли о воспитании. *Хрестоматия по истории зарубежной педагогики* : учеб. пособ. для студентов пед. ин-тов / под ред. А. И. Пискунова. Москва : Просвещение, 1981. 195 с.
4. Скринська О. Л. Дисциплінуюче виховання в педагогічній спадщині Джона Локка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2002. 20 с.

УДК 373.3(477.87) «1944-1991»

Лісіцькі М.С.,
магістрант спеціальності 013 Початкова освіта,
Мукачівський державний університет

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ДЛЯ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ ЗАКАРПАТТЯ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ОГЛЯД

В умовах системних освітніх реформ, які відбуваються в нашій державі, набуває важливості питання кадрового забезпечення освітніх закладів. Насамперед, мова йде про необхідність переосмислення значущості професії вчителя, піднесення системи підготовки

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>